

דילמת החרד"ל:

לאחרונה עולה ומתחדדת ההבחנה בין הדרך הדתית לאומית ה"קלאסית" לבין אותו זרם חדש-ישן המכונה במקומותינו חרדי-לאומי (חרד"ל). דומני כי הציבור הרחב מכיר פחות או יותר את קווי ההפרדה ולא יתקשה לזהות את ההבדל בין אנשי ציבור, פוליטיקאים או רבנים משני עברי המתרס. עדיין, לעניות דעתי, יש מקום לחשיבה עקרונית המחדדת את האידאולוגיה שיש (או אין) מאחרי הדברים, ולשם כך ראוי לנסות להציג כמה אבחנות.

נפתח, לצורך הבהרת העניין, בחרדים ה"אמיתיים". גם כאן מדובר בציבור הטרוגני מאד עם הרבה שונות בכל מיני נקודות, אך אנסה לשים את הדגש על נקודה המהווה, לפחות, חלק מן האידאולוגיה החרדית הפשוטה:

החרדי אינו אמור להכיר בעולם ערכים שאינו נובע באופן אינמנטי מתוך מקורות ישראל, ובפרט בעולם ערכים הסותר את היהדות המקובלת מדור דור. ברור לי כי אבחנה זו נראית טריביאלית, וכי הרבה אנשים שאינם חרדים יטענו שזו היא גם תפיסתם. אתן שלש דוגמאות שיבהירו כי מדובר בתפיסה שאינה פשוטה כלל ועיקר.

א. מעמד האישה: אם נבדוק בתום וביושר, ללא פילפולים אפולוגטיים, מה נובע מתוך מקורות היהדות בשאלת היחס לאשה, נגלה כי הנחת היסוד היא שנשים נחותות מגברים באופן מהותי בכל תחום שהוא. בפרט, ההנחה הפשוטה היא כי נשים הן פשוט טפשות, ועל כן יש למנוע מהן לימוד תורה שמא יוציאו את דברי התורה ל"דברי הבאי לפי עניות דעתן", הן פסולות לעדות וכדומה, עד כדי כך שהגבר מברך בכל יום ברכה מיוחדת, "שלא עשני אשה", על שניצל מן הגורל המר הזה.

מה אנו אמורים לחשוב על כך? לעניות דעתי התשובה החרדית האמיתית היחידה (שוב מעבר לצידוקים אפולוגטיים המופנים כלפי חוץ) היא לקבל את ההנחות האלו במלואן ובשלמותן. (אגב, מכתב ידוע של הרב וואזנר פוסל את "בית יעקב" מפני שמלמדים בו תורה לנשים, ועל ה"היתרים" בנוסח "עת לעשות לה" הוא כותב שאלו אכן התחכמויות נאות, אבל מה נעשה וזו התורה לא תהיה מוחלפת וכו'" "מזרחניק", לעומת

זאת, הוא אדם שיש לו גם מחויבות לתרבות המודרנית (או לפחות לשכלו הישר) ולטענה כי יש ערך וגם צורך בשוויון זכויות לפחות בתחומים מסוימים.

ב. דמוקרטיה, מנהל תקין וכדומה: אם נשאב רק ממקורות היהדות (למעט כמה יוצאי דופן נדירים כמו האברבנאל בפרשת שופטים) אין מקום לערכים אלו. שיטת המשטר היא מלוכה תיאוקרטית, עתונות חוקרת היא לשון הרע, משרות ציבוריות צריכות לעבור בירושה, ולכאורה כל מי שמנסה לשנות משהו עובר בלאו של "לא יהיה כקורח", ובודאי הוא בעל לשון הרע ומחלוקת. מבקר המדינה? תחרות חפשית? חופש העתונות? לא בבית ספרנו. אצל החרדים זוהי אכן האידאולוגיה וגם הפרקטיקה, ומנהל תקין היה ונשאר מחוץ לתחום באגודותיהם (אלא במידה שנכפה מבחוץ) כאשר הרמה המוסרית הגבוהה של הפרטים אמורה לכסות על גרעונות אלו.

ומה "אנחנו" חושבים? האם אנו כמהים למלוכה? האם אנו מעונינים לותר על זכויותינו האזרחיות?

ג. סובלנות: גם כאן ההלכה הפשוטה מדברת בלי פשרות על כפיה על המצוות, "מורדין ולא מעלין", "מכין אותו עד שתצא נפשו" וכיוצא בזה מושגים המראים על אפס סובלנות ותגובה אלימה כלפי סטייה כל שהיא מדרך התורה המקובלת, לא כל שכן מינות או חילוניות. שוב בעיני החרדי ה"אמיתי" זוהי הדרך ואין בלתה, ואת אי יישומה תולים בחוסר כוח או למצער (לפי דברי החזו"א הידוע בהלכות שחיטה) בחוסר תועלת. אין כאן ויכוח פרקטי בין הדתיים לאומיים לחרדים, אבל בוא נשים יד על הלב: האם היית שמח למצב ה"אידאלי" בו היו שוטרים מהלכים בשדות ובכרמים ומפזרים התקהלויות שמא יבואו לידי חטא? האם היית רוצה לראות כיצד כופין בשוטים את שכנך החילוני להניח תפילין, או זורקים את בן דודך החילוני לתוך בור כדי שימות שם? חשוב להדגיש כי התשובה החרדית הסטנדרטית לכל השאלות האלו חייבת להיות "כן", ומי שאינו עונה בחיוב הוא שקרן ומצטדק או פשוט חרדי מקולקל, שהרי אלו ההלכות המפורשות מהגמרא ועד השלחן ערוך. ומה איתך, קורא יקר??

לכן ההגדרה שלי ל"מזרחניק", ללא חרדי, היא פשוטה: דתי לאומי (או דתי מודרני, שהרי ללאומיות אין כאן משקל עקרוני - כידוע גם ענין ה"לאומיות" זרם אל הדתיים מן החוץ, בתקופה בה היה זה ערך מקובל של תרבות המערב, אלא שזכה לחיים דתיים משלו) הוא מי שיש לו מידה מסוימת של הכרה בערכים חוץ הלכתיים, ובמקרה דן מדובר בערכי החברה המערבית המודרנית. אני לא בא לטעון שערכים אלו כולם נכוחים

צדקו יחדיו, וברור שישנה גם מוביליות בתרבות המערבית ועולם הערכים שלה רחוק מלהיות קבוע (שוב ע"ע לאומיות), אך בכל זאת לאור הדוגמאות שהבאתי העיקרון ברור.

איך פורטים את העקרון הזה לפרוטות של התנהגות בחיי היום יום? זו כבר שאלת מליון הדולר, שהרי פה נכנסת שאלת העל של מידת המחויבות להלכה, שהיא המבדילה בין הזרמים הלא אורתודוקסיים ליהדות הדתית. אבל זו לא ההגדרה החשובה לעניינינו: אם אתה אומר כל בוקר "שלא עשני אשה" מפני שיש לך מחויבות להלכה הרי שאתה מודרן אורתודוכס כשר וישר, ואם אתה מוצא צידוק להקל בזה ולסמוך על דעה יחידאה כאן או שם – לחיי, ובלבד שתודה כי האינטרס שלך הוא בשמירה על ההלכה וגם בנאמנות לערכים חוץ הלכתיים. אם אתה מודה לקב"ה בלב שלם על שלא עשאיך יצור נחות ושפל כמו אשתך, ואת הערך הזה שאבת ממקורות היהדות (כמו מעצם התקנתה של ברכה זו) אזי אתה חרדי, ואם אתה מבטל בשאט נפש את המחויבות להלכה מתוקף האור שבתרבות המערב אזי אתה ריפורמי. כמובן שיש אלפי בני גוונים בין כל מצב למצב, אבל זהו העקרון.

כעת נשאלת השאלה בה פתחנו: היכן, על הקו הזה שבין חרדים לדתיים-לאומיים עומד אותו זרם חרדי-לאומי? דומני שיש כאן שני מובנים שאינם מתלכדים זה עם זה, וראוי להבחין ביניהם.

במובן הפשוט מה שמכונה חרדיות לאומית אינו אלא תנועת "התחזקות" של הציבור הדתי-מודרני. ברור כי עצם היותנו מושפעים ממערכות ערכים זרות ואף מנוגדות גורם לנו לבעיה, וכי קימת תופעת "מדרון חלקלק" בה אנו זורמים בכיוון התרבות השלטת על חשבון היהדות (מזמן טענתי כי צירוף המלים "מודרן אורתודוכס" צריך להיקרא כמו "דב נמלים", היינו, לא סינתזה בין מודרנה לאורתודוכסיה יש כאן, אלא, כמו במקרה של דב הנמלים, מדובר בכרסום מתמיד של האורתודוכסיה על ידי המודרניות). כל מי שהאופציה הדתית-מודרנית יקרה ללבו (לאפוקי אלו המצפים להתמוטטותה לכיוון החרדי או החילוני) צריך לראות הרבה ברכה בתנועה שבה יש יתר הקפדה בקיום מצוות, יותר למוד תורה ויותר מחויבות לערכי התורה. אבל עקרונית לא אמור להיות כאן חידוש ביחס לקרני הדילמה שהוצגו לעיל.

אלא שלאחרונה קלטתי כי ישנו אכן חידוש מסוים, וכי התנועה החרד"לית מכילה ניואנס נוסף. באופן השני של חרד"ליות מדובר, בעצם, בטענה הבאה: אנו חרדים. חרדים

במאה אחוז ובכל לבנו לפי המשמעות שהועמדה לעיל. אנו חפצים בכינונה של מלוכה דתית, אנו בזים לכל ערכי תרבות המערב, אין לנו חלק במעמד האשה ולא נחלה בידע מדעי. אלא מאי? אנו בעצם סופר-חרדים, עוקפים את החרדיות מימין: בעוד אצל החרדים מקפידים רק על תרי"ב מצוות ומצות ישוב ארץ ישראל נזנחה לאנחות, אנו נגאל את המצווה הזו ונשים אותה במקום גבוה בסולם העדיפויות שלנו, כל זה, כמובן, בלי לותר על טויה לשמה בציצית ועל קשר החפץ חיים בתפילין, על תפילה כ"וותיקין" ובדיקת טרפות בצומת הגידין.

דומני כי מדובר כאן בתיאוריה כוזבת, מתעתעת ומסוכנת. אחד ה"קלפים" הטובים ביותר שבידי החרדים הוא נאמנותם למסורת הדורות באופן הפשוט ביותר: בלבוש, בשפה, בנהלי חיים ובאופן שמירת המצוות משקפת החברה החרדית את פני החברה היהודית ממזרח אירופה לפני מאתיים שנה. לא חרדי שאינו מוכן להבין כי בדתיות שלו יש דבר חדש, דבר שלא היה מעולם, יביס בסופו של דבר את עצמו. הרי אלפי שנים חיו יהודים בגלות ורק יחידי סגולה שאפו לעלות לארץ. הרי רובם ככולם של רבני כל הדורות לא הניעו שיערה משערות זקנם למען יישוב ארץ ישראל, אז מה לך קופץ בראש? למה מעניין אותך נושא שלא עניין את הפני יהושע?

כדי להתגבר על שאלות מעין אלו, וכדי לתרץ בעיות של סתירת ערכים, התפתחה כבר ספרות אפולוגטית שלמה שמטרתה לבאר כיצד החרד"ליות היא היא היהדות המקורית והנכונה, כלומר להיאבק בחרדים בכליהם שלהם. אם לתת דוגמה פשוטה, ניתן להצדיק שיפור מסוים במעמד האשה מכח "ואהבת לרעך כמוך", ולטעון שגם זה ערך דתי. בעיני זוהי הטעיה גרידא. ליהדות יש רקע היסטורי מספיק ארוך שמאפשר לנו לראות כי בעית "ואהבת לרעך" ביחס לשאלות מעמד האשה מסוג העולה כיום לא הטרידה מעולם את מורי ההוראה, כפי שלא הוטרדו הללו ממצוות יישוב ארץ ישראל או מניהול תקין של הקהילה. דומני כי רבני הזרם הזה מנסים להציג עצמם כבעלי קו טלפון ישיר, עוקף היסטוריה, אל רבונו של עולם ותורתו, רק כדי לכפור בהשפעה החיצונית עליהם ולהראות, לפחות בעיני עצמם, כמי שהשיקול היחיד המדריך אותם הוא הנאמנות לתורה הכתובה והמסורה שקיבלנו מידי מעתיקי השמועה.

סבורני כי החרד"ליות הזו, מן הסוג השני, אינה עומדת במבחן הביקורת הכנה, וכי היא תקרוס במפגש עם הטיעונים מן הכיוון החרדי מחד ועם המציאות המרה בציבור הכללי מאידך. קיומה בתקופה קשה זו קשור, כנראה, לבועה מסוימת אליה נכנס חלק מן הציבור שלנו – לפעמים מתוך אילוץ ולפעמים מתוך תמימות. אפשר למצוא במהלך הזה

מידה ידועה של יופי ושל אותנטיות דתית פנימית, אך עדיין ההצגה לפיה אנשי גבעה x או ישוב y הם המשך הישיר וההתפתחות האימננטית של תלמידי הגר"א או חסידי רוסיה הלבנה היא בעיני, לפחות, מזויפת מתוכה, וחבל.